

Roman Pollak (1886–1972) – Nowe spojrzenia. Sesja naukowa w 50. rocznicę śmierci, Poznań, 25–26 października 2022 r.

Spotkanie zostało przygotowane przez Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Swoim patronatem objęli je Jej Magnificencja rektor UAM prof. dr hab. Bogumiła Kaniewska, Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk oraz Stowarzyszenie Polonia-Italia. Patronem medialnym wydarzenia była stacja telewizyjna TVP 3 Poznań. Sesja została poświęcona perspektywom badań nad biografią (w tym potrzebie rozszerzenia rozpoznania archiwalno-dokumentalistycznego) i nad znaczeniem dorobku wybitnego polonisty Romana Pollaka w pięćdziesiątą rocznicę jego śmierci. Znany historyk literatury staropolskiej (z tzw. pokolenia wielkich historyków literatury), był profesorem Uniwersytetu Poznańskiego, współtwórcą polonistyki we Włoszech, rektorem Uniwersytetu Ziem Zachodnich (1943–1944); po zakończeniu II wojny światowej kierował Katedrą Literatury Staropolskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i tu został wyróżniony tytułem doktora honoris causa. Był także wieloletnim członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1927–1939 pełnił funkcję wiceprezesa Towarzystwa Dante Alighieri (1927–1933) oraz Stowarzyszenia Polonia-Italia.

Obradom, które toczyły się 25–26 października 2022 r., towarzyszyły dwie wystawy przygotowane przez prof. dr hab. Barbarę Judkowiak i dr. Józefa Malinowskiego, kierownika Biblioteki Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM im. Józefa Tomasza Pokrzywniaka. Z ekspozycją efemeryczną (jednodniową), można było zapoznać się podczas drugiego dnia sesji, w Sali Posiedzeń Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Prezentowane w gablotach starannie dobrane eksponaty dotyczyły biografii oraz zainteresowań i dokonań naukowych Profesora¹. 26 października o rodzinnych pamiątkach i archiwaliach opowiadała żona wnuka prof. Pollaka, Barbara Cieślak. Druga wystawa zatytułowana „W sieciach pamięci” oscylowała wokół mniej dotychczas eksponowanych lub wręcz jeszcze nie poruszanych w tradycji badawczej epizodów biograficznych². Ukazano zatem rozległe pasje uczone-

¹ Eksponaty pochodziły ze zbiorów: Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiej Akademii Nauk (Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu), Biblioteki Raczyńskich, Biblioteki Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM im. Józefa Tomasza Pokrzywniaka oraz zbiorów rodziny Profesora.

² W czasie konferencji ustawiona była w Collegium Minus w holu przed Aulą Lubrańskiego; 27 października została przeniesiona do holu Collegium Maius, gdzie można było się z nią zapoznać do 10 listopada. Wykorzystane materiały ikonograficzne i dokumenty pochodziły z Archiwum Rodziny Cieślaków z Sopotu, Polskiej Akademii Nauk Archiwum w War-

go (m.in.: wczesne zainteresowania kwestiami Śląska i polskiego dostępu do morza, źródła italofilii, zacięcie dydaktyczne), patriotyzm i społecznictwo (służba wojskowa, zaangażowanie w ruch skautowski, udział w tworzeniu Uniwersytetu Ziemi Zachodnich) oraz trudne dla przedwojennej kadry akademickiej lata PRL. Mnogość poruszonych wątków oraz ich wnikliwe i szerokie opracowanie pozwoliły zwiedzającym dostrzec, jak wielowymiarową i niezwykle aktywną postacią był prof. Pollak, który nawet w wojsku nie porzucił pasji naukowej i dydaktycznej: w czasie I wojny światowej nie tylko przygotowywał doktorat, lecz także organizował kursy czytania i pisania dla żołnierzy analfabetów. Ekspozycja miała formę roll-upów przygotowanych według projektu graficznego Darii Mielcarzewicz odpowiadającego tytułowej formule wydobywania z różnych poziomów i niekiedy krzyżujących się wątków z sieci.

Podczas konferencji ogłoszono piętnaście referatów, których autorzy reprezentowali następujące ośrodki naukowe: Bibliotekę Raczyńskich, Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Università di Torino oraz rzymską Sapienzę. Pierwszego dnia sesji obrady toczyły się na uniwersytecie w Sali Lubrańskiego w Collegium Minus oraz Salonie Mickiewicza w Collegium Maius. Następnego dnia przeniesiono się do Sali Posiedzeń Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Konferencję zainaugurowała rektor UAM prof. dr hab. Bogumiła Kaniewska. Następnie zgromadzonych powitał prezes PTPN prof. UEP dr hab. Filip Kaczmarek. Dr Jarosław Matysiak, kierownik Archiwum PAN Oddział w Poznaniu, które opiekuje się spuścizną R. Pollaka, także życzył udanych i owocnych obrad. Dr Władysław Witczak zwrócił na jego ręce rękopis wykładu Pollaka z 1940 r., którego przygotowanie do edycji rozpoczął jego ojciec, uczeń Pollaka, prof. dr hab. Tadeusz Witczak (zm. w 2018 r.). Następnie prof. Barbara Judkowiak odczytała krótki list Andrzeja Cieślaka, wnuka prof. Pollaka, który z przyczyn zdrowotnych nie mógł gościć w Poznaniu. Po oficjalnym powitaniu część merytoryczna konferencji rozpoczęła się pierwszą sesją moderowaną przez prof. dr hab. Alinę Nowicką-Jeżową.

Pierwszy referat został ogłoszony przez prof. dr hab. Jana Piskurewicza. Wystąpienie stanowiło swoiste wprowadzenie do tematyki obrad, dając za-

---

szawie Oddział w Poznaniu (spuścizna Romana Pollaka), Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, zbiorów Biblioteki Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM im. Józefa Tomasza Pokrzywniaka, Archiwum Rodziny Tułasiewicz w Poznaniu oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego.

rys biograficzny działalności i życia prof. Pollaka. Z odczytu wyłoniła się sylwetka erudyty i patrioty, który swoje niezwykle bogate życie poświęcił dwóm najważniejszym dla siebie sprawom: ojczyźnie i nauce. Prof. UAM dr hab. Jaromir Jeszke (jeden z organizatorów sesji) przypomniał przemyslenia prof. Pollaka dotyczące nauki polskiej, jej kondycji i perspektyw. Pomimo że uczony wiele uwagi przykładał do zajęć dydaktycznych i ich przygotowania oraz miał znakomite relacje ze studentami, tworzył w latach międzywojennych na łamach „Nauki Polskiej” i w broszurze towarzyszącej Powstającej Wystawie Krajowej projekt „nauki czystej”, wolnej od wszelkiego nacisku z zewnątrz oraz wszelkich ubocznych względów. Podkreślał także istotną rolę wymiany myśli pomiędzy naukowcami różnych narodowości. Następnie prof. Krystyna Jaworska z Turynu nakreśliła okoliczności działania i oceniła wysoko rolę, jaką prof. Pollak odegrał w propagowaniu kultury polskiej we Włoszech, a przede wszystkim w tworzeniu tamtejszych polonistyk. Prof. UAM dr hab. Maciej Franz opowiedział o prof. Pollaku jako dziekanie wydziału humanistycznego, prorektorze i rektorze Uniwersytetu Ziem Zachodnich, do którego współorganizowania przystąpił już na etapie działania tzw. Komitetu Czterech, organizując od września pierwsze komplety polonistyczne. Tajna uczelnia została utworzona w październiku 1940 r. z inicjatywy Biura Oświatowo-Szkolnego Ziem Zachodnich, a większość wykładowców i studentów pochodziła z zamkniętego przez Niemców Uniwersytetu Poznańskiego. Czas kadencji prof. Pollaka (1943–1945) był jednocześnie okresem największego terroru okupanta. Pomimo to, jak wykazał referent, pod przewodnictwem tego rektora bez togi (wyróżnia to dwu rektorów Uniwersytetu Poznańskiego w konspiracji) udało się osiągnąć bezprecedensowy rozwój tej instytucji. Prof. dr hab. Bogusław Dopart zaprezentował efekt lektury niewydanej jeszcze obszernej korespondencji pomiędzy Romanem Pollakiem a Stanisławem Pigionem. Przypomniał poruszającą historię trwającej pół wieku przyjaźni uczonych, nie tylko wzajemnie stymulujących się intelektualnie, lecz także wspierających w obliczu życiowych tragedii (największą była śmierć w obozie niemieckim syna prof. Pollaka, zaginionego po udziale w walkach w powstaniu warszawskim). Po zakończeniu pierwszej sesji uczestnicy w obecności grupy pracowników i studentów italianistyki złożyli kwiaty przy tablicy Profesora Pollaka przed salą jego imienia (C2) w Collegium Novum.

Popołudniowe obrady (sesja 2) toczyły się w Salonie Mickiewicza w Collegium Maius. Zebranych powitał prodziekan Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej prof. UAM dr hab. Krzysztof Skibski. Prowadzącym tę sesję był prof. dr hab. Bogusław Dopart.

Prof. dr hab. Katarzyna Meller przedstawiła sylwetkę prof. Pollaka jako badacza renesansu wpisującego dzieła polskiego piśmiennictwa w kontekst

europejski. Uczona skupiła się na trzech obszarach jego naukowej aktywności: pracach edytorskich, studiach historyczno-literackich oraz ogólnych syntetyzujących refleksjach o literaturze. Podkreśliła, że epoka renesansu nie stanowiła głównego przedmiotu zainteresowań profesora jako historyka literatury dawnej, ale to, czego dokonał w tej dziedzinie „nosi oznaki najwyższej próby”. Referat prof. dr hab. Aliny Nowickiej-Jeżowej dotyczył Romana Pollaka jako znawcy seicenta. Wystąpienie składało się z dwóch części. W pierwszej nakreślono rys biograficzny (z silnym nurtem italomani i wzmocnionej studiami na UJ i współpracą z włoskimi slawistami), konieczny – jak podkreśliła uczona – do refleksji nad dziełem naukowym prof. Pollaka. Druga część została poświęcona stworzonym przez niego zarysom syntetycznym baroku (w okresie przedwojennym zorientowanym na Europę, po wojnie zaś skupionym w większym znacznie stopniu na literaturze polskiej). Prof. dr hab. Beata Gromadzka nakreśliła portret prof. Pollaka z perspektywy jego wieloletniego doświadczenia dydaktycznego (nie tylko uniwersyteckiego, ale też szkolnego). Jako najważniejsze źródło posłużyły notatki studentki Zofii Muszyńskiej, która później stała się znawczynią epoki romantyzmu, Zofią Trojanowiczową. Prelegentka korzystała także m.in.: z zapisków samego prof. Pollaka, który doradzał młodym adeptom nie tylko w sprawie najskuteczniejszych sposobów nauki, lecz także wszechstronnego rozwoju, do którego miały się przyczynić grupa rówieśnicza oraz partycypowanie w starannie dobranych wydarzeniach kultury i wycieczkach. Z wystąpienia prelegentki wyłonił się obraz erudyty wymagającego wiele od adeptów filologii polskiej, jednak przede wszystkim od siebie samego.

Na podstawie kwerendy przede wszystkim w korespondencji prof. Pollaka z rodziną Bersano Begey dr Sylwia Szarejko opowiedziała o Instytucie Kultury Polskiej im. Attilia Begeya w Turynie. Rola organizacji polegała na propagowaniu polskiej historii i kultury, w tym stymulowaniu tłumaczeń rodzimej literatury na język włoski. Na kartach listów potomków patrona Instytutu i prof. Pollaka, ówczesnie Delegata Polskiego Ministerstwa Oświaty, referentka odnalazła zarys zasadniczego profilu działalności turyńskiego instytutu oraz świadectwo narodzin szczerej przyjaźni. Dr Józef Malinowski zakończył pierwszy dzień obrad omówieniem sprawozdań z Włoch, które prof. Pollak publikował na łamach „Kuriera Poznańskiego” w latach 1923–1935. Uczony informował w nich czytelników o kwestiach naukowych, kulturalnych i literackich; wielokrotnie eksponował silne związki łączące te obszary w Polsce i we Włoszech.

Drugi dzień obrad zainaugurował w pałacu Mielżyńskich wiceprezes PTPN prof. dr hab. Bogdan Miśkowiak. Przypomniał bogatą historię reprezentowanej przez siebie instytucji. Sesję trzecią konferencji prowadził prof. UAM dr hab. Jaromir Jeszke.

Wnioski z lektury listów, które prof. Pollak wysyłał z Włoch do żony w latach 1923–1924 przedstawił mgr Marcin Rabenda. Korespondencja stanowi świadectwo przyjacielskich relacji łączących małżonków, a także jest opisem włoskiej rzeczywistości akademickiej, w której profesor czynnie uczestniczył zarówno na gruncie naukowym, jak i popularyzatorskim. Dr Ligia Henczel (również współorganizatorka konferencji) nakreśliła sylwetkę prof. Pollaka jako współtwórcy Towarzystwa Polsko-Włoskiego Dante Alighieri w Poznaniu (1927–1939). Organizacja, przemianowana w 1935 r. na działające do dzisiaj Stowarzyszenie Polonia-Italia, miała za zadanie szerzenie znajomości języka włoskiego, tamtejszej kultury oraz popularyzowanie rodzimej w Italii. Z wystąpienia wyłoniła się postać, która – pomimo aktywności przede wszystkim na polu naukowym – odegrała także rolę społecznika działającego w interesie Wielkopolski, zwłaszcza zaś Poznania.

Prof. dr hab. Barbara Judkowiak (ostatnia osoba z komitetu organizacyjnego) przypomniała o tym, jak duże znaczenie w biografii prof. Pollaka miało Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Referentka skupiła się przede wszystkim na jego trwającej pół wieku (od 1920 r.) działalności w Komisji Filologicznej, do której został zaproszony jako młody doktor, co było ówczesnie (jak podkreśliła) wyrazem wyjątkowego uznania. Przedwojenna kadra akademicka w okresie PRL znalazła w PTPN przystań, na którą władza państwowa miała znacznie mniejszy wpływ niż na uniwersytet. Co znamienne, to właśnie tam, nie na uczelni, uczniowie i przyjaciele zorganizowali w 1962 r. jubileusz pracy naukowej prof. Pollaka. Dr Elżbieta Lijewska odtworzyła relacje prof. Pollaka z uczniami na podstawie korespondencji uczonego z Bogdanem Zakrzewskim (w 1952 r. odesłanym przez władze z Poznania na Uniwersytet Wrocławski, gdzie został później prodziekanem Wydziału Filologicznego). Z kwerendy prelegentki wyłania się obraz profesora, który wiele energii poświęca powojennej odbudowie *universitas*, a studentów obejmuje uważną troską nie tylko w czasie odbywania przez nich edukacji akademickiej, lecz także wiele lat po jej ukończeniu. Dr Alicja Przybyszewska przedstawiła wyniki kwerendy dotyczącej udziału prof. Pollaka w poznańskim życiu literackim. Do referatu wybrała relację uczonego z Kazimierą Iłłakowiczówną, mecenat (przejawiający się m.in. w pośrednictwie w przygotowaniach do publikacji), jakim objął tłumaczkę literatury staroskandynawskiej, Apolonię Załuską-Strömberg, oraz rolę odgrywaną przez niego w tworzeniu poznańskiego ośrodka badań nad twórczością Jana Kasprowicza. Referentka podkreśliła, że nie znalazła licznych archiwaliów dotyczących wpływu prof. Pollaka na poznańskie życie literackie, ale tropy, do których udało jej się dotrzeć, wskazują na to, iż był on znaczący.

Profesor Barbara Judkowiak podsumowała część naukową spotkania, wskazując wątki, które przyczyniają się do ukształtowania nowego spojrze-

nia na dorobek i rolę Romana Pollaka w życiu naukowym i kulturalnym jego czasu. Wyniki badań prezentowane podczas sesji powinny przyczynić się do powstania monografii rektora Uniwersytetu Poznańskiego. W podsumowaniu pojawiła się także zapowiedź publikacji materiałów pokonferencyjnych w czasopiśmie „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka”. To rocznicowe (i po tylu latach owocne) spotkanie uczonych poświęcone pamięci Profesora Romana Pollaka zakończył przejazd na cmentarz Junikowski i złożenie wiązanki kwiatów na jego grobie.

Agata Knopik

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

ORCID iD: 0000-0002-1225-7087